

Heléne Lööw: Invigningstal för utställningen Sverige & Förintelsen

Talare

Heléne Lööw
Överintendent och chef för Forum
för Levande Historia

Datum

9 november 2005

”Elden är ett renande element, och midnattsbålet framför universitetet får utan tvivel många verkningar..... Att den tyska ungdomen brände upp hela det sexualvetenskapliga bibliotek som under namn av Magnus Hirschfeld-institutet införlivats med universitet, kan inte heller uppröra mig det allra minsta...” orden är den svenske litteraturprofessorn Fredrik Bööks.

Efter ariseringarna av de judiska företagen i Tyskland tog en direktör L kontakt med den tyska legationens handelsavdelning för att efterhöra möjligheterna att erhålla agenturer i Sverige, för tyska firmor. Han hade ”nämligen hört att en del tyska agenturer i Sverige, vilka tidigare innehafts av judar blivit lediga.”

Under hela 1930-talet drev nationalsocialistiska och antisemitiska grupper antisemitiska kampanjer. I september 1935 startade de så kallade Lindholmarna en kampanj som omfattade hela landet. I denna ingick bojkotter, affischering, brevlådepropaganda och tidningsförsäljning. Listor och förteckningar över judiska näringsidkare, listorna kunde man köpa på partiexpeditionerna. Listor med namn på judar publicerades även med jämna mellanrum i partiernas tidningar. Böcker med titlar som ”Vem är vem i Folkfronten” och ”Semi Gotha från Ghetto till riddarhus” kunde köpas i bokhandlarna. Dessa publikationer återfanns några decennier senare i tidningsrubriker som ”Nazisterna registrerade Sveriges judar i hemlighet”. Rubriken till trots var det faktiskt inga hemligheter som avslöjades. Följande är hämtat från en polisanmälan år 1934, från en affärsägare som funnit dessa klisterlappar uppsatta på sitt skyltfönster:

”Johansson hade funnit det synnerligen obehagligt och förargelseväckande att ett plakat med dylik text uppsatts å hans butiksfönster, enär ett sådant anslag inverkade ofördelaktigt i och för hans rörelse. Han hade även funnit det i hög grad kränkande och förargelseväckande att genom anslaget bliva utpekad som

jude, då han är svensk och född av svenska föräldrar, vilka ej heller härstamma från judarna.....”

Den största av nationalsocialisternas antisemitiska kampanjer var ”Mota Moses i grind-kampanjen” som inleddes i november 1938. Aktionen riktades mot de Österrikiska och tyska judar, som efter Anschluss och Kristallnatten flytt till Sverige. ”Mota Moses i grind-kampanjen” bedrevs i form av möten, föredragsserier, flygbladsutdelningar, tidningsartiklar och penninginsamlingar för att finansiera fortsatta aktioner. I samband med aktionen utgavs även en mindre anti-flykting skrift, om att ”Judeinvasionen måste stoppas”

Den 6 februari 1939, arrangerade Svenskaktiva studentförbundet – Lindholmarnas studentorganisation – ett fackeltåg i Stockholm (bild från fackeltåget visas i webbutställningen). Vid mötet antogs följande resolution:

”Fyrahundrafemtio studenter efter fackeltåg samlade till protest mot planerad import av judiska läkare, tandläkare och apotekare kräva som uttryck för studentopinionen att åtgärder omedelbart vidtages för hindrande av denna invandring. Vi kräva nu och för alltid att ifrågavarande yrken förbehålles svenska studenter”

I sin kampanj fick nationalsocialisterna stöd från många av landets studentkårer trots häftigt motstånd från de liberala, socialdemokratiska och kristna studenterna, vilkas protester med stor majoritet röstades ner. Undantaget var studentkåren i Göteborg, där nationalsocialisterna aldrig lyckades få majoritet för antiflyktingresolutionen.

I Uppsala gjorde nationalsocialisterna gemensam sak med det extremnationalistiska Sveriges Nationella Förbund (SNF) och några personer från unghögern.

Nationalsocialisterna fick även stöd av Medicinska Föreningen – vars ordförande Gunnar Björk vid ett anförande i Stockholm, hävdade att flyktingarna tog arbeten från unga svenska läkare. Och om det möte i februari 1939, som Medicinska Föreningen (MF), Karolinska institutets student kår, höll i läkarsällskapets stora sal, skriver John Takman, som då tillhörde de antifascistiska studenterna, 56 år senare:

”I den vidögda debatten i den överfyllda salen var jag den förste av de fem eller sex talarna för den antifascistiska oppositionen. Jag hade inget manus. Jag överröstades av busvisslingar och buanden. Och jag klubbades flera gånger av ordföranden, Gunnar Björk, för att jag som han sa, inte höll mig till ämnet. Själva använde han snäva fackliga argument mot den sk judeimporten. Tio tysksjudiska läkare som gavs asyl skulle enligt denna argumentering öka arbetslösheten bland svenska läkare. Jag har inget säkert minne av mer än två av de övriga talarna från vår grupp. Gunnar Inghe och Gunnar Klackenbergs. Med motiveringen att hon i egenskap av jude skulle `tala i egen sak` vägrades Ester Lamm ordet – efter omröstning.”

Vid den omröstning som följde efter debatten utföll siffrorna med 263 emot flyktingarna och 18 för. Det faktum att även icke nationalsocialister och de som i andra frågor var deras direkta politiska motståndare anslöt sig till antiflyktingkampanjen, visar att frågan huruvida de judiska flyktingarna skulle släppas in i landet eller ej, var en fråga som skar tvärs igenom det politiska spektret.

Kampanjen stöddes förutom av studenterna, och vissa lokala medicinska föreningar, av Svenska Småföretagares Riksförbund. Organisationen poängterade dock att för dem var antisemitismen en ekonomisk fråga, inte en rasfråga. Det hindrade dock inte organisationens sekreterare från att jämföra flyktingarna med ohyra och hävda att på samma sätt som en husmor gjorde sig av med ohyra som kommit in i hennes hem, borde det svenska samhället göra sig av med ohyran, d v s flyktingarna. Vare sig flyktingmotstånd eller antisemitism var på något sätt begränsat till nationalsocialisterna. Att vara anti-nazist var nödvändigtvis inte det samma som att vara flyktingvänlig eller antisemit.

I februari 1939 debatterades en proposition om anslag till flyktingarnas uppehälle i riksdagens första och andra kammare. I propositionen föreslogs att 500 000 kr skulle avsättas till flyktingarnas uppehälle och yrkesutbildning. I den mycket infekterade debatten i andra kammaren, förekom såväl antisemitiska inlägg som hänvisningar till en ”stark och berättigad opinion mot flyktingarna bland handlande och hantverkare, vilka fruktade att flyktingarna skulle ta arbetstillfällen ifrån dem”.

Från debatten hördes bl a:

”Men jag tror mig våga säga, att det finns ingenting som är så lätt och så säkert kan väcka en döende nazism till liv i vårt land, som om statsmakterna visade sig alltför släpphänta, när det gäller flyktinginvasionen, eller alltför givmilda när det gäller att bereda möjligheter för flyktingarna att kvarstanna här.”

Men det fanns andra röster som bl a socialdemokraten Zäta Höglund, som polemiserade mot argumentationen att en generös flyktingpolitik underblåste nationalsocialismen och ansåg att åsikten medförde:

”En kapitulation för våldet, för hedendomen, för det barbari, som har framtvingat denna oerhörda folkvandring från mellan Europa... För detta våld vilja vi socialdemokrater, demokrater, humanister – jag hör med tillfredsställelse att Folkpartiets representation starkt uppträda på samma sida som vi – icke kapitulera.”

Det fanns som sagt andra röster – det hade alltid funnits andra röster. Efter riksdagshusbranden 1933 demonstrerade t ex syndikalisterna i Stockholm under parollen ”Göring mordbrännare”.

I början av 1939 anordnade Folkpartiet och Socialdemokraterna i Stockholm protestmöten mot förföljelserna av judar i Tyskland. Under krigsåren riskerade kända och okända sina liv då de reste till ockuperade länder i försök att rädda förföljda. Vi öppnade våra dörrar för de danska och norska judarna så det fanns under dessa svarta år i Europas historia många även i det neutrala Sverige, röster av likgiltighet, av motstånd av medlöperi av feghet av opportunism. Men vad angår dessa röster oss här och nu, varför berätta dessa historier?

Vi lever i skuggan av andra världskriget, i skuggan av Förintelsen i skuggan av Hitlers dröm om ett tusenårs rike, i skuggan av en ideologi vars bärande fundament var tron på existensen av en judisk världskonspiration. Där var ”Kampen mot judarna” överordnad allt annat.

Förintelsen (Shoa) av omkring sex miljoner europeiska judar – män, kvinnor och barn – var den yttersta konsekvensen av en ideologi, vars målsättning var det totala utplånandet av det judiska folket. Ingen skulle sparas och alla spår av judisk kultur och judiskt liv skulle utplånas.

Den nationalsocialistiska ideologin inrymde även rashygieniska och

rasideologiska föreställningar, som ledde till förföljelser och utplånande av romer och homosexuella som betraktades som ”rasligt underlägsna/defekta”. Den ledde också till mördandet av psykiskt och fysiskt handikappade som sågs som ”rasligt defekta” (Eutanasiprogrammet), liksom till systematiska förföljelser och mördande av politiskt och religiöst oliktankande (Jehovas vittnen). Till det som vid invasionen av Sovjetunionen 1941 deklarerades som det ”totala kriget”.

Nationalsocialisterna var på många sätt den yttersta konsekvensen av en etablerad mentalitet – en yttersta kombination av uråldriga antisemitiska föreställningar, och en på rasbiologisk forskning konstruerad rasideologi av myter och så kallad vetenskap.

Det kalla kriget kom att frysa uppgårelsen med det som skett. Jakten på krigsförbrytarna avstannade och för vissa grupper, som romer och homosexuella, skulle det dröja decennier innan de tillerkändes status som offer. Andra världskrigets ohyggligheter kom att kidnappas av storpolitiken, och det är ingen tillfällighet att debatterna, kommissionerna, utredningarna i de flesta länder kommit till stånd på allvar efter murens fall.

Det sägs stundtals att vi talar för mycket om detta, att vi har talat nog nu, att vi vet det som finns att veta. Så är det inte! Vi har just börjat att tala och vi har inte på allvar börjat beröra hur det som skedde påverkar vår samtid. Men det finns inte bara en historia, inte bara en sanning, inte en enda dimension av det som skedde. Det är många bilder som ska fogas till det pussel som utgör den ofantliga tragedi som för alltid förändrat inte bara de direkt berörda ländernas historia, utan även vår egen. Vi kan reflektera i tystnaden i det tomrum som blir kvar när rösterna av hat, av likgiltighet, opportunistiskt medlöperi, protest och motstånd har tystnat och hoppas att vi skulle ha gjort motstånd. Vi kan inte veta, men vi kan hoppas och minnas att antisemitismen inte är judarnas problem, islamofobin inte muslimernas, antiziganismen inte romernas, homofobin inte de homosexuellas.

Vi ägde och äger de problemen.

Taggar

2000-tal, 2005, Invigningstal, Kvinna

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/helene-loow-invigningstal-for-utställningen-sverige-forintelsen>